ДО ПРОБЛЕМИ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ПРАВООХОРОННА ДІЯЛЬНІСТЬ»

ПОМАЗАН Олексій Олександрович - аспірант Харківського національного університету внутрішніх справ

УДК 342.9
DOI: https://doi.org/10.71404/EP.2023.3.43

Акцентовано увагу на тому, що незважаючи на певні відмінності у дослідницьких підходах до визначення поняття правоохоронної функції держави, можна стверджувати, що більшість правників одностайні у тому, що: по-перше, вона являє собою один із ключових напрямів діяльності держави; по-друге, вона спрямована на протидію різного роду проявам антисуспільної поведінки, що посягає на охоронювані законом соціальні цінності, порушує режим законності та встановлений правовий порядок; по-третє, проявляється (виражається) у різних формах, однак ключовою серед них є правоохоронна діяльність.

Узагальнено, що правоохоронна діяльність є однією із ключових форм реалізації правоохоронної функції, а також те, що вона має особливо важливе суспільне значення, оскільки її місія полягає у охороні, захисті та забезпеченні відновлення прав, свобод, законних інтересів індивідуальних і колективних суб'єктів, режиму законності та стану правопорядку, а також у сприянні формуванню у населення високого рівня правової свідомості та культури. Правоохоронна діяльність орієнтована: на збереження проголошених соціальних цінностей, на досягнення та підтримку максимального рівні безпеки суспільного життя, на забезпечення оперативного та ефективного реагування на прояви правомірної поведінки, а також мінімізацію її толерування у суспільстві.

Встановлено, що правоохоронна діяльність являє собою основну форму реалізації правоохоронної функції держави, яка виконуються переважно спеціально створеними для цього органами (правоохоронні органи), має процедурно-процесуальний характер, спрямована на охорону та захист від протиправних посягань проголошених соціальних цінностей, правового порядку, а також на охорону та захист загальносуспільних і державних інтересів, здійснюється на професійній основі та тісно пов'язана із застосуванням державного примусу.

Ключові слова: правоохоронна функція, правоохоронна діяльність, правоохоронні органи.

Постановка проблеми

Одними із ключових завдань кожної сучасної, цивілізованої держави, яка позиціонує себе як демократична, соціальна та правова, є гарантування та захист основоположних соціальних цінностей, підтримка встановленого правового порядку та забезпечення публічної безпеки. В Конституції України проголошено, що наша держава є демократичною, соціальною та правовою. Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Права і свободи людини та їх гарантії визначають зміст і спрямованість діяльності держави. Держава відповідає перед людиною за свою діяльність. Утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [1], а отже більшість державних функцій так чи інакше спрямовані на реалізацію цих завдань, однак особливе місце серед них у контексті досліджуваної проблематики займає правоохоронна.

Стан дослідження

Правоохоронна діяльність є важливим напрямом наукового дослідження, яке неодноразово потравляло в поле зору різних науковців. Зокрема, їй приділяли увагу: Н. П. Арабаджи, О.І. Безпалова, М.Ю. Бурдін, Д.С. Денисюк, М.В. Джафарова, К.А. Котух, В.І. Литвиненко, В.Т. Маляренко, Г.С. Семаков, В.В. Сокуренко, О.В. Старчук, Д.С.Тихонова, Л.С. Явич та багато інших. Втім, незважаючи на значний теоретичний доробок, з огляду на сучасні реалії, у науковій літературі подальшого опрацювання потребує формування теоретичного підходу щодо тлумачення поняття «правоохоронна діяльність».

Мета і завдання дослідження

Мета статті полягає у тому, щоб сформулювати авторське визначення поняття «правоохоронна діяльність». Досягнення вказаної мети обумовлює необхідність вирішення наступних завдань: розкрити загальнотеоретичний зміст поняття «правоохоронна функція»; узагальнити наукові підходи вчених щодо розуміння категорії правоохоронна діяльність.

Наукова новизна дослідження

Наукова новизна статті полягає у тому, що в роботі дістав подальшого опрацювання теоретичний підхід щодо визначення поняття правоохоронної діяльності.

Виклад основного матеріалу

Починаючи наукове дослідження відзначимо, що правоохоронна функція сучасної держави, як наголошує Ю.М. Коломієць, є однією з найважливіших, оскільки вона, перш за все, забезпечує виживання, або збереження, суспільства як цілісності. Адже метою держави, зазначає науковець, є захист об'єктивного права, тобто забезпечення правопорядку. Змістом правоохоронної функції для правової демократичної держави є визнання та практичне здійснення прав і свобод людини та громадянина, гарантування їх захисту [2, с.102]. Правоохоронна функція держави, з позиції автора, полягає у забезпеченні охорони конституційного ладу, прав і свобод громадян, законності і правопорядку, довкілля, встановлених і регульованих правом усіх суспільних відносин. Вона була притаманна державі завжди і є однією з провідних у її діяльності. Завдяки саме цій функції забезпечується існування, благополуччя самого суспільства, особистості в ньому [2, с.105]. Н.П. Арабаджи, досліджуючи правоохоронну функцію Національної поліції, зазначає, що правоохоронна функція держави – це напрямок діяльності держави, який реалізовується системою вповноважених на те органів державної влади (переважно правоохоронними органами), органів місцевого самоврядування та громадськості, що уповноважені виключно в рамках наданих законом повноважень здійснювати юридичні заходи впливу (у тому числі примусові заходи) з метою забезпечення законності та правопорядку [3, с.13]. У той час як правоохоронна функція поліції являє собою, на думку Н. П. Арабаджи, заходи, які спрямовані на захист прав і свобод громадян та держави, забезпечення публічної безпеки та порядку, боротьбу зі злочинністю за правотворчим, виконавчо-розпорядчим та практично-правоохоронним напрямами [3, с.13]. Отже, незважаючи на певні відмінності у дослідницьких підходах до визначення поняття правоохоронної функції держави, можемо стверджувати, що більшість правників одностайні у тому, що: по-перше, вона являє собою один із ключових напрямів діяльності держави; по-друге, вона спрямована на протидію різного роду проявам антисуспільної поведінки, що посягає на охоронювані законом соціальні цінності, порушує рижим законності та встановлений правовий порядок; по-третє, проявляється (виражається) у різних формах, однак ключовою серед них є правоохоронна діяльність. Саме остання для нас становить особливий інтерес.

Правоохоронна діяльність вже досить давно перебуває у центрі уваги дослідників, що обумовлює наявність широкого спектру поглядів на її сутнісний зміст та різновиди. Так, наприклад, В. Т. Маляренко розуміє правоохоронну діяльність як державну правомірну діяльність, що полягає у впливі на поведінку людини або групи людей з боку вповноваженої державою посадової особи

шляхом охорони права, відновлення порушеного права, припинення або розгляду порушення права, його виявлення або розслідування з обов'язковим додержанням установлених у законі процедур для цієї діяльності [4]. Д. С. Тихонова, висвітлюючи питання правоохоронної діяльності, зазначає, що однією із важливих функцій держави є забезпечення охорони прав та законних інтересів громадян, фізичних та юридичних осіб від протиправних посягань, забезпечення принципу законності, а також охорони встановленого в державі правопорядку. Кожне з цих завдань, наголошує дослідниця, якраз і виконується за допомогою правоохоронної діяльності, що реалізується відповідними органами держави [5, с.224]. Д.С. Тиховнова відмічає, що поняття правоохоронна діяльність має вузьке та широке значення. У вузькому розумінні правоохоронна діяльність – це діяльність спеціально уповноважених органів (державних та недержавних) з метою охорони прав і свобод громадян, правопорядку та забезпечення законності, що реалізується в установленій законом формі та в межах повноважень, наданих цим органам. У широкому значенні правоохоронна діяльність – це діяльність усіх державних органів та недержавних організацій щодо забезпечення дотримання прав і свобод громадян, їх реалізації, забезпечення законності та правопорядку [5, с.22]. А. П. Гель, Г. С. Семаков, С. П. Кондракова зазначають, що правоохоронна діяльність характеризується низкою специфічних ознак: може здійснюватися тільки із застосуванням юридичних заходів впливу, до яких належать заходи державного примусу і державного стягнення; юридичні заходи впливу, які застосовуються при здійсненні такої діяльності, повинні суворо відповідати вимогам законів, що регламентують їх застосування; реалізується у встановленому законом порядку з дотриманням певної процедури. Рішення про застосування чи незастосування юридичних заходів впливу приймаються за встановленими законом правилами, дотримання яких обов'язкове. Наслідком порушення цих правил може бути визнання прийнятого рішення незаконним і недійсним; здійснення цього виду діяльності покладено на органи, які, як правило, спеціально створюються державою з цією метою і комплектуються спеціалістами [6, с.5-6]. На підставі зазначеного, дослідники доходять висновку, що правоохоронна діяльність – це така державна діяльність, яка здійснюється з метою охорони права спеціально уповноваженими органами шляхом застосування юридичних заходів впливу із суворим дотриманням встановленого законом порядку [6, с.6]. До завдань правоохоронної діяльності, на думку правників, слід віднести захист: встановленого Конституцією України суспільного ладу держави; прав і законних інтересів громадян, підприємств, організацій, установ, суб'єктів усіх форм власності; суверенітету та територіальної цілісності України. Особливе місце серед завдань правоохоронної діяльності, наголошує А. П. Гель, посідає захист прав і свобод людини, її життя, здоров'я, честі, гідності, недоторканності та безпеки [6, с.6]. Л. Р. Наливайко наводить таке коло властивостей правоохоронної діяльності: 1) спрямованість на охорону прав та свобод громадян, законності та правопорядку, усіх встановлених та врегульованих правом суспільних відносин; 2) реалізується на підставі та відповідно до закону, а в деяких випадках – у відповідній процесуальній формі; 3) при її здійсненні застосовуються, переважно, правові засоби; 4) здійснюється спеціально уповноваженими суб'єктами на професійній основі; 5) початок правоохоронної діяльності в кожному випадку повинен мати відповідний привід – повідомлення про скоєння правопорушення чи безпосереднє його виявлення, необхідність з'ясувати обставини його вчинення, припинити, попередити злочин чи інше правопорушення, захистити права та свободи людини та громадянина, надати необхідну правову допомогу [7, с.5]. Виходячи зі змісту викладених вище ознака, дослідниця пропонує під правоохоронною діяльністю розуміти професійну діяльність спеціально уповноважених державою органів та організацій, що здійснюється на підставі закону та відповідно до закону, а у випадках встановлених законом – у відповідній процесуальній формі із застосуванням право-

вих засобів й спрямована на охорону прав та свобод людини і громадянина, законності та правопорядку, усіх встановлених та врегульованих правом суспільних відносин [7, с.5-6]. На думку В. В. Ковальської, правоохоронна діяльність – це безперервна, узгоджена діяльність державних і недержавних органів і організацій, спрямована на створення максимально сприятливих умов для безперешкодної реалізації правових норм, суб'єктивних прав і свобод, профілактику та виявлення правопорушень з метою попередження, припинення, ліквідації їх наслідків, поновлення прав, відшкодування збитків, покарання винних [8, с. 128].

В. Г. Фатхудінов, аналізуючи природу правоохоронної діяльності, зазначає, що під нею доцільно розуміти таку, яка здійснювану на основі Конституції та в межах наданих повноважень нормативно та процесуально регламентовану діяльність спеціальних органів держави та посадових осіб, спрямовану на забезпечення виконання нормативно-правових актів, зміцнення законності та правопорядку, гарантування і забезпечення законних прав та інтересів громадян [9, с.17]. Коло характерних ознак з позиції дослідника становлять наступні: вона (ця діяльність) реалізується у певному порядку, встановленому законом – здійснюється не будь-яким способом, а тільки за допомогою визначених законодавством юридичних засобів, законодавчий перелік яких, як правило, є вичерпним; виконується широким колом суб'єктів, втім її основний обсяг покладається на спеціально створені органи; спрямована на захист індивідуальних, групових, загальносуспільних і державних прав, свобод та інтересів [9, с.18]. О. М. Волуйко вважає, що у широкому розумінні правоохоронна діяльність – це діяльність усіх державних органів та недержавних організацій щодо забезпечення дотримання прав і свобод громадян, їх реалізації, забезпечення законності та правопорядку; у вузькому сенсі цю діяльність фахівець розглядає як діяльність спеціально уповноважених органів з метою охорони прав і свобод громадян, правопорядку та забезпечення законності, що реалізується в установленій законом формі та в межах повноважень, наданих цим органам [10, с.98].

Висновки

Наведені дослідницькі позиції досить переконливо свідчать про те, що правоохоронна діяльність є однією із ключових форм реалізації правоохоронної функції, а також те, що вона має особливо важливе суспільне значення, оскільки її місія полягає у охороні, захисті та забезпеченні відновлення прав, свобод, законних інтересів індивідуальних і колективних суб'єктів, режиму законності та стану правопорядку, а також у сприянні формуванню у населення високого рівня правової свідомості та культури. Правоохоронна діяльність орієнтована: на збереження проголошених соціальних цінностей, на досягнення та підтримку максимального рівня безпеки суспільного життя, на забезпечення оперативного та ефективного реагування на прояви правомірної поведінки, а також мінімізацію її толерування у суспільстві. Правоохоронна діяльність – це потужний інструментарій виконання публічною владою своїх гарантій безпеки перед суспільством в цілому, його окремими інститутами та громадянами.

Отже, враховуючи вище викладене, можемо дійти висновку, що правоохоронна діяльність являє собою основну форму реалізації правоохоронної функції держави, яка виконуються переважно спеціально створеними для цього органами (правоохоронні органи), має процедурно-процесуальний характер, спрямована на охорону та захист від протиправних посягань проголошених соціальних цінностей, правового порядку, а також на охорону та захист загальносуспільних і державних інтересів, здійснюється на професійній основі та тісно пов'язана із застосуванням державного примусу.

Література

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР / Законодавство України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text

2. Коломієць Ю. М. Реалізація правоохоронної функції держави як пріоритетний

напрямок діяльності Президента України. Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові проблеми : тези доп. круглого столу (Харків, 27 жовт. 2017 р.). Харків : ХНУВС, 2017. С. 102–105.

3. Арабаджи Н. Б. Правоохоронна функція Національної поліції / Н. Б. Арабаджи // Актуальні проблеми політики. 2022, Вип. 70. С. 10-15. DOI https://doi.org/10.32782/app.v70.2022.2

4. Суд, правоохоронні та правозахисні органи України : підручник / [В. Т. Білоус та ін.] ; відп. ред. В. Т. Маляренко, д-р юрид. наук, проф., чл.-кор. Акад. прав. наук України. К. : Юрінком Інтер, 2007. 350 с. URL: https://www.ebk.net.ua/Book/SptpoU/1-2/111.htm

5. Тихонова Д. С. Поняття «правоохоронна діяльність» і функції правоохоронної діяльності / Д. С. Тихонова // Проблеми сучасної поліцеїстики : тези доп. наук.-практ. конф. (м. Харків, 20 квіт. 2022 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внут. справ, Ф-т № 6, Каф. правоох. діяльності та поліцеїстики, Наук. парк «Наука та безпека». Харків, 2022. С. 224 - 225.

6. Гель А. П. Судові та правоохоронні органи України: Навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / А. П. Гель, Г. С. Семаков, С. П. Кондракова. К.: МАУП, 2004. 272 с.

7. Наливайко Р. Л. Захист та дотримання прав людини в правоохоронній діяльності: конспект лекцій / ДДУВС, Д., 2019 р., с.79. URL: https://dduvs.edu.ua/wp-content/uploads/files/Structure/library/student/lectures/2020/kzpd/l21.1.pdf

8. Ковальська, В. В. Міліція в системі правоохоронних органів держави (адміністративно-правові аспекти): дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Ковальська Віта Володимирівна ; Київ. міжнар. ун-т. К., 2008. с. 422

9. Фатхутдінов Василь Гайнулович. Правоохоронна діяльність: природа, сутність, гуманізм (теоретико-правові та методологічні аспекти): дис... канд. юрид. наук: 12.00.01 / КНУВС . К., 2006. С.223

АНОТАЦІЯ

The emphasis is placed on the fact that despite certain differences in research approaches to defining the concept of the law enforcement function of the state, it can be argued that most lawyers are unanimous in the fact that: firstly, it is one of the key areas of state activity; secondly, it is aimed at counteracting various manifestations of antisocial behavior that encroaches on social values protected by law, violates the rule of law and the established legal order; thirdly, it manifests itself (is expressed) in various forms, but the key among them is law enforcement activity. It is generalized that law enforcement activity is one of the key forms of implementing the law enforcement function, as well as that it has a particularly important social significance, since its mission is to protect, defend and ensure the restoration of the rights, freedoms, legitimate interests of individual and collective subjects, the regime of legality and the state of law and order, as well as to promote the formation of a high level of legal awareness and culture among the population. Law enforcement activities are focused on: preserving proclaimed social values, achieving and maintaining the maximum level of security of public life, ensuring prompt and effective response to manifestations of lawful behavior, as well as minimizing its tolerance in society.

It has been established that law enforcement activities are the main form of implementing the law enforcement function of the state, which is performed mainly by specially created bodies (law enforcement agencies), has a procedural nature, is aimed at protecting and defending against unlawful encroachments on proclaimed social values, legal order, as well as protecting and defending general public and state interests, is carried out on a professional basis and is closely related to the use of state coercion.

Keywords: law enforcement function, law enforcement activities, law enforcement agencies.

10. Волуйко О., Дручек О. Поняття правоохоронної діяльності та правоохоронних органів у світлі концепції національної безпеки України. Адміністративне право і процес. 2020. № 10. С. 95-100. URL: http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/10/17.pdf